

ЗАМИМАИ №7

ба Стандарт оид ба гузаронидани аудити самаранокии истифодабарии воситаҳои давлатӣ

ДАСТУРАМАЛ

оид ба таҳия намудани далелҳои аудиторӣ Роҳнамо-3105

1.1. Дастурамал оид ба таҳия намудани далелҳои аудиторӣ (минбаъд Дастурамал) дар асоси Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи Палатаи ҳисоби Ҷумҳурии Тоҷикистон”, Дастури Палатаи ҳисоби Ҷумҳурии Тоҷикистон, СПҲ -100 Дастурамал оид ба асосҳои таъмини методологии фаъолияти Палатаи ҳисоб, СПҲ 3105 Стандарти Палатаи ҳисоби Ҷумҳурии Тоҷикистон дар бораи гузаронидани аудити самаранокии истифодабарии воситаҳои давлатӣ, Стратегияи рушди Палатаи ҳисоби Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2019 - 2023, Стандартҳои байналмилалии мақоми олии аудит ISSAI-100 Принсипҳои асосии аудити бахши давлатӣ, ISSAI-300 Принсипҳои аудити самаранокӣ ISSAI-3000 Стандартҳои аудити самаранокӣ, ISSAI-3910 Консепсияҳои марказии аудити самаранокӣ, ISSAI-3920 Раванди аудити самаранокӣ, Роҳнамои ширкати байналмилалии машваратии CIPFA (Британияи Кабир) “Оид ба аудити самаранокӣ” ва дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳия гардидааст.

1.2. Дастурамали мазкур дигар марҳилаи гузаронидани аудити самаранокиро дар бар мегирад, ки пас аз ҷамъ овардани далелҳои аудиторӣ ҳангоми амалигардонии бевоситаи аудит ҷараёни таҳлили онҳо ё ҷараёни таҳия намудани далелҳои аудиториро бо мақсади оморасозии натиҷагирии минбаъда, ҳулосаю тавсияҳо шуруъ карда мешавад. Ҳангоми таҳлил ё таҳияи далелҳои аудиторӣ тавсияи асосии ин ё он далел кофӣ будани он мебошад. Яъне ҳаҷми далелҳо бояд барои ифода намудани ақида оид ба мақсади аудит имкон диҳад.

1.3. Дар рафти амали сохтани аудит ва таҳлили маълумоти ҷамъоваришуда як қатор тарзу усулҳои техникӣ, аз қабилӣ намунаи мантиқии барнома, усули муқоиса бо роҳи истифодаи таносуб, таҳлили тақсим намудани маълумот, таҳлили муназзам, таҳлили хароҷоту натиҷаҳо, таҳлили ҷараёни корӣ ва коммуникатсионӣ, сохтакорӣ ва намунасозӣ ва мазмуни маълумоти босифат кор бурда

мешаванд.

1.4 Таҳлили далелҳои аудиторӣ дорои намуна ё усулҳои гуногуни тадқиқи робитаи сабабу оқибат, муқоиса намудани ҳолати ҷорӣ ба ҳолатҳои пешина ва омӯзиши қиёсии роҳҳо ва натиҷаҳои гуногун мебошад. Таҳлили далелҳо ба арзёбии аҳамияти далелҳои ошкоргардида ва ташаккулдиҳии ҷавобҳо ба саволҳои аудит вобаста мебошад.

1.5 Дар асоси нишондиҳандаҳои воқеии ҳангоми аудит ба даст овардашуда натиҷаи аудити самаранокӣ таҳия карда мешавад. Натиҷаю хулосаҳои аудит, ки ба ҳисобот дохил карда шудаанд, бояд асоснок карда шаванд ва умуман хусусияти танқидӣ дошта бошанд. Бинобар ҳамин онҳо бояд ба маълумоти ҳамаҷониба, эътимоднок, боварибахш ва кофӣ тасдиқ карда шаванд.

ШАРҲИ УМУМӢ

Далелҳо аз маълумоте иборат мебошанд, ки барои таҳлили мушоҳидаҳо ва ифода намудани хулосаҳои ба мақсади аудит вобаста ҳамчун асос хизмат мекунанд.

Пас аз чамъ овардани далелҳои аудиторӣ бо мақсади бунёд намудани заминаи дахлдори таҳиясозии хулосаю тавсияҳои минбаъда ба чараёни таҳлили онҳо оғоз намудан лозим аст.

Далелҳо бояд ба мазмуни ҳисобот оид ба аудит, аз ҷумла маводи шарҳдиҳандаи таркиби он, инчунин ба ҳама мушоҳидаю хулосаҳое, ки дар асоси онҳо пешниҳодҳои ҳисобот омода карда шудаанд тақвият бахшанд, ки ин хеле муҳим аст.

Дар ин Дастурамал мо хусусияти асосии далелҳо- кифоятии онҳоро баррасӣ менамоем, бо тарзу усулҳои техникӣ, ки аксар вақт ҳангоми таҳлили далелҳо истифода мешаванд, шинос мешавем.

1. Чамъбаст намудани натиҷаҳо оид ба далелҳо

Далелҳо барои муваффақияти аудит аҳамияти ҳалкунанда дошта, аз оғози марҳилаи банақшагирӣ то анҷоми аудит диққати махсусро талаб менамоянд.

Далелҳои ҳангоми аудит истифодашуда бояд ба принципҳои дурустӣ ва муносибат нисбат ба саволҳои дар рафти аудит баррасишаванда мутобиқ бошанд.

Дар марҳилаи чамъбастӣ мутобиқати далелҳоро ба принципи кифоягӣ санҷидан лозим аст.

Кифоягӣ ба ҳаҷми далелҳое дахл дорад, ки барои ташаккул додани ақидаи вобаста ба мақсади аудит зарур мебошанд. Аудиторон бояд ба

худашон чунин савол диҳанд, ки оё дар ихтиёри онҳо далелҳои барои бовар кунондани шахси оқил ба дурустии хулосаҳои аудит кифоя ҳастанд ё не.

Масалан, ҳангоми аудити самаранокии ташкилоти роҳу нақлиётӣ муқоиса намудани рӯйпӯши чархи мошинҳо дар як нуқтаи таъмири нақлиёт бо якчанд нуқтаҳои таъмири дигар дар ҳамон минтақа метавонад мисоли далелҳои кофӣ бошад. Лекин, аудитори аз ҳад зиёд бодикқат метавонад чунин муқоисаро бо ташкилотҳои нақлиётӣ кишварҳои дигар анҷом диҳад. Ин амал боиси ба даст овардани далелҳои барзиёд мегардад, ки хароҷоти аудитро зиёд мекунанд. Ҳамин тариқ, агар аудиторон бо нуқтаҳои таъмири дигар муқоиса накарда, кӯшиш кунанд исбот намоянд, ки хароҷоти рӯйпӯши чархи мошинҳо «каме зиёданд», ин нишондиҳандаи нокифоя будани далелҳо мебошад. Дар чунин сурат ақидаи аудиторро боэътимод ҳисобидан хеле мушкил мешавад.

Дар вақти арзёбии кифоягии далелҳо омилҳои зеринро ба инобат гирифта лозим аст:

- сифати маълумоти ба дастовардашуда;
- сатҳи муҳим будан ва аҳамияти нишондиҳандаҳои ошкоргардида;
- сатҳи хавфи вобаста ба хато будани ақидаи пайдогардида;
- таҷрибаи дар натиҷаи аудитҳои пештара пайдогардида нисбат ба боэътимод будани ҳуҷҷатҳои аудит;
- муносибати пешакӣ аёни муштарӣ нисбат ба мушкилоти мавҷуда;
- эътимоднокии далелҳо ҳангоми аудит;
- хароҷоти ба даст овардани далелҳо дар муқоиса бо фоидае, ки аз онҳо ҳангоми истифода барои тақвият додани маълумоти ба дастомада гирифта шудааст.

Аудиторон ҳамеша бояд дар хотир доранд, ки гарони исботкунӣ, маҳз пешниҳод намудани далелҳои барои асосноккунии ақидаи аудитор кофӣ ба дӯши онҳо гузошта мешавад. Аудиторон бояд мустақилона дар хусуси он ки далели кофӣ бояд чиро дар бар гирад, қарор қабул намоянд.

2. Чамбъаст намудани далелҳо

Чамбъаст намудани далелҳо воридкунии маълумоти микдориро ба ҷадвалҳо дар бар мегирад. Ба чунин нишондиҳандаҳо маълумоти омӯрӣ, натиҷаҳои бақайдгирии мушоҳидаҳо ё ҷавоби саволҳои ҳангоми мусоҳибаи сохторӣ додашуда, ё ҷавоби саволҳои саволномаи барои мустақилона пур кардан додашуда мисол шуда метавонанд. Ғайр аз он, чамбъаст намудани далелҳо инчунин рамзгузорино ба қайдҳои ҳангоми мушоҳидаҳо, санҷидани ҳуҷҷатҳо, гузарондани мусоҳиба ё кор дар

гурӯҳҳо сабтшуда ва рамзгузори ба ҷавобҳои саволҳои кушодаи саволномаҳое, ки иштирокчиён пур мекунанд, дар бар мегирад. Дар ҷараёни ҷамъбаст намудани далелҳо бояд ҳамеша дар бораи боэътимодии онҳо ба ҳудумон савол диҳем. Барои мурағтабсозӣ ва ташкил намудани маълумоти дар шакли хатгӣ мавҷудбуда мо рамзгузори истифода мебарем, ки он барои таҳлил намудани ҷунин маълумот имкон медиҳад. Мо матнҳоро аз рӯи мавзӯ ва ғояҳои он ба гурӯҳҳо ҷудо мекунем, то ин ки қисмҳои аз матнҳои гуногун ҷудокардамонро муқоиса карда, натиҷаи онро бо маълумоти микдорӣ истифода намудан осонтар шавад. Матнро якҷанд бор хонда, он мавзӯ ва ғояҳоро, ки ҷанд маротиба вомехӯрем, ҷудо намудан лозим аст. Сипас, матнро боз як маротиба хонда, ба қисми дахлдор рамз мегузорем. Одатан ин амал бо қабул намудани қарор вобаста буда, дақиқ будани гурӯҳбандӣ, инҷунин қисман якхела набудани гурӯҳҳо ниҳоят муҳим мебошад. Пас аз ин кор мо метавонем натиҷаи ба дастовардамонро дар шакли ҷадвал пешниҳод кунем.

Барои шарҳи умумии ҷараёнҳо блок-нақшаҳоро истифода бурдан мумкин аст. Истифодаи матритса низ дар ин сурат аз аҳамият холӣ нест. Масалан, барои ҷамъбаст намудани раванди бастанӣ қарордодҳо аз ҷониби вазорати аудитшаванда матритсаро истифода бурда метавонем. Ҷамъбаст намудани далелҳо бо истифодаи матритса ба мо ҳангоми таҳлил намудани далелҳо кумак расонда метавонад.

Матритсаи ҷамъбаст намудани далелҳо

		Қарордод				
Вазорат	кадом	<u>A</u>	<u>B</u>	<u>C</u>	<u>D</u>	<u>E</u>
корхоро	анҷом					
дод?						
Тендерро	эълон	✓	X	✓	✓	✓
намуд						
Роҳбари	лоихоро	✓	X	X	X	✓
таъин кард						

✓ = ҳа; X - не

3. Усулҳои таҳлили далелҳо

Одатан дар рафти аудит таҳлил анҷом дода мешавад ва он имкон медиҳад, ки маълумоти ба дастовардашуда дарк карда шавад ё фаҳмонда дода шавад. Гуногунии зиёди моделҳо ва усулҳои таҳлил ба назар мерасанд. Таҳлил метавонад дар шакли тадқиқи робитаи сабабу аудит, муқоисаи ҳолати мавҷуда бо рӯйдодҳои гузашта (таҳлили ба истилоҳ «то ва баъд аз») дар шакли омӯзиши ҷараёнҳо ё тадқиқоти муқоисавии натиҷа ва шаклҳои гуногун анҷом дода шавад, масалан:

- ташкилотҳое, ки хуб кор мекунад ва ташкилотҳое, ки бад кор мекунад;

- як ё якчанд ташкилот ва тасвири умумии фаъолияти ҳама ташкилотҳои ба инҳо монанд;

- соҳае (самти фаъолияти), ки дар он аудит гузаронда мешавад ва соҳаи фаъолияти ба ин монанд дар кишвари дигар.

Таҳлили далелҳо ба арзёбии аҳамияти далелҳои ошкоргардида ва ифода намудани ҷавоб ба саволҳои аудит вобаста мебошад. Баррасӣ намудани далелҳои мо аз ҷиҳати чор қисмат муфид мебошад:

Меъёрҳо, яъне кор бояд ҷӣ тавр сурат гирад. Меъёрҳо метавонанд дар асоси қонунгузорӣ, мақсади ташкилоти аудитшаванда ё мисолҳои таҷрибаи «беҳтарин» муайян карда шаванд.

Ҳолат, яъне кор дар ҳақиқат ҷӣ гуна сурат мегирад. Ба ин равандро дар ташкилот маҳсулоти он ё натиҷаи умумии фаъолияти он мисол шуда метавонад.

Сабоб, яъне ҷӣ тавр сурат гирифтани кор аз он ки кор бояд ҷӣ тавр сурат гирад, фарқ мекунад.

Оқибат, яъне аз ин ҷӣ хулоса баровардан мумкин аст? Оқибати фарқияти мавҷудаи байни он ки кор бояд ҷӣ гуна сурат гирад ва дар ҳақиқат ҷӣ гуна аст.

Марҳилаи ниҳой ҳангоми таҳлили далелҳо аз мувофиқати натиҷаи намудҳои гуногуни таҳлили нишондиҳандаҳо иборат мебошад. Дар ин ҷо усулҳои ҳатмии муайяншуда мавҷуд нестанд. Дар баробари он, кори мунтазам ва амиқи аудитор ҳангоми таҳлили далелҳои бадастомада аҳамияти ҳалқунанда дорад.

Дар сурати анҷом додани аудит тарзу усулҳои техникий бисёри гуногун истифода мешаванд. Шарҳи мухтасари усулҳо ва тарзҳои техникий пешниҳод карда мешавад, ки онҳо аксар вақт барои таҳлили маълумоти ҷамъоваришуда кор бурда мешаванд ва маълумоти зерин ба онҳо мансуб мебошанд:

- модели мантиқӣ. Барномаҳо;
- усули муқоиса намудан бо роҳи истифодаи таносуб (коэффициентҳо);
- шарҳи (таҳлили) тақсим намудани маълумот (нишондиҳандаҳо);
- таҳлили регрессивӣ;
- таҳлили хароҷот ва натиҷа (ТХН);
- таҳлили ҷараёни корӣ ва коммуникативӣ;
- сохтакорӣ ва моделсозӣ;
- таҳлили мазмуни маълумоти босифат.

3.1. Модели мантиқӣ. Барномаҳо (ММБ)

Модели мантиқии барномаҳо – дар шакли нақша пешниҳод намудани маъноӣ барнома, шарҳи барномарезишудаи заминаи қонунгузорӣ ва робитаи он бо натиҷаҳои эҳтимолиӣ дар ҷараёни истифодаи захираҳо мебошад. Модели мантиқии барнома ҳангоми аудити ба натиҷаҳо асосёфта истифода мешавад, чунки он ба натиҷаи ниҳоӣ (самараю таъсиррасонӣ), робитаи эҳтимолии байниҳамдигарии онҳо, инчунин заминаи қонунгузори барои ба мақсадҳои барнома ноил гардидан зарурӣ аҳамияти махсус медиҳад.

Модели мантиқии барномаро дар марҳилаи банақшагири истифода намудан лозим аст, то ин ки дарк намудани ташкилоти аудитшванда имконпазир бошад ва барои он ки натиҷаҳои асосии барнома, инчунин низоми барномаи мазкур ва он амалҳои, ки барои ба даст овардани натиҷаҳои мазкур сабаб мешаванд, муайян карда шаванд.

Модел барои дарк намудани моҳияти барнома ва имконияти то шуури аъзои кумитаи машваратӣ оид ба гузарондани аудит расондани он хизмат мекунад.

Модели мантиқии барнома сохтори барномаеро, ки тибқи он аудит гузаронда мешавад, инъикос менамояд. Дар он иерархияи мақсаду масъулият муайян карда мешавад.

Раванди мазкур амалҳои зеринро дар бар мегирад:

- муайян намудани мақсади сатҳи олии ва натиҷаҳои ҷашмдошти ноилшавӣ ба чунин мақсадҳо (таъсиррасонӣ ва оқибат);

- муайян намудани мақсадҳои сатҳи нисбатан пасттар (зермақсадҳо) ва натиҷаҳои ҷашмдошти ноилшавӣ ба чунин мақсадҳо;

- муайян намудани намудҳои фаъолияте, ки ба ноилшавӣ ба мақсаду зермақсадҳои гузашташуда мусоидат менамоянд.

Ҳар як қисмати барнома бояд камаш бо яке аз қисматҳои сатҳи баланди иерархия вобаста бошад. Агар чунин робита мавҷуд набошад, фикр кардан лозим аст, ки оё қисмати мазкур ба мақсади муфид хизмат мерасонад ё не.

Модели мантиқии барнома барои ошкор намудани мушкилоти аудити анҷомдодашаванда кумак мерасонад, чунки диққати худро ба робитаи байни мақсаду зермақсадҳои барнома, таъсиррасонӣ ва натиҷаҳои аз амалисозии барнома ҷашмдоштбуда равона месозад. Он барои муайян намудан ва ҷавоб додан ба саволҳои зерин ёрӣ мерасонад:

- оё мақсади пешбинигардида ба дарки равшани моҳияти барнома мусоидат менамояд?

- мақсадҳои пешбинигардида барои муайян намудани натиҷаҳои возеҳу андозашаванда, ки мо ба он ноил гардиданием, имконият медиҳанд?

- оё робитаи байни сатҳҳои иерархиявӣ ба қадри кофӣ шаффоф ва равшан ҳастанд?

Модели мантиқии барнома барои дарк намудани объекти аудитшаванда ва муайянсозии натиҷаҳои асосӣ, инчунин низомҳо ва амалиёти барои ноил шудан ба онҳо мусоидаткунанда кумак мерасонад. Ин техникаи хеле ғоиданоку паҳншуда мебошад, ки онро дар марҳилаи аввали гузарондани аудит истифода намудан лозим аст, то ин ки объекти аудитшавандаро беҳтар дарк кардан мумкин бошад.

Дар марҳилаи гузарондани аудит модели мантиқии барнома ба аудитор ёрӣ мерасонад, ки далелҳои тасдиқкунандаи иҷроӣ (ё мувофиқи) вазифаҳо аз ҷониби объекти аудитшаванда, инчунин ба мақсадҳои гузошташуда ноил гардидани ташкилотҳои таҳти аудит қароргирифта таҳлил карда шаванд. Ба ғайр аз ин, чунин модел ба муайян намудани сабабу оқибатҳои иҷро нагардидани як ё зиёда аз он вазифаҳо ё ноил нагардидани объекти аудитшаванда ба як ё зиёда аз он мақсадҳои гузошташуда кумак мекунад.

Афзалиятҳои модели мантиқии барнома дар онанд, ки ин модел самти ҷустуҷӯи босамари дарки барномаро таъмин менамояд; ба ҷанбаи пурраи натиҷаҳои барнома таъя намуда, дар муайянсозии саволҳои ба ноилшавии натиҷа равонагардида ёрӣ мерасонад, асоси таҳлили самарани сабабу таъсир (оқибатҳо) –ро таъин менамояд.

Маҳдудиятҳои модели мантиқии барнома дар онанд, ки модели мазкур ҳангоми иҷро намудани ҳама намудҳои назорати ба зиммаи Палатаи ҳисоб вогузоргардида мувофиқ аст. Масалан, он ҳангоми анҷом додани аудити эътимоднокии нишондодҳои шохидон ё аудити қаллобӣ ё фаъолияти ғайриқонунӣ амал намекунад.

3.2. Усули муқоиса намудан бо роҳи истифодаи таносуб (коэффисиентҳо)

Таносуб (коэффисиентҳо) усули оддӣ ва босамари муқоиса намудани ҳолати воқеӣ бо ҳолати чашмдошт ба ҳисоб меравад. Концепсияи истифодаи таносубро одатан ҳама мефаҳманд, бинобар он, ин усулро аксар вақт дар ҳолатҳои гуногун истифода мебаранд. Аҳамияти чунин воситаи таҳлилро дуруст ба эътибор гирифтани лозим аст, чунки аксар вақт таҳлили мураккаб ҳангоми гузарондани аудит метавонад ба таносуби оддӣ бурда мерасонад.

Се «ифодаи таносуби» асосӣ мавҷуд аст, ки ҳар кадоми он бо ҳуди ҳамон як маълумот робита дошта метавонад: таносуби (6:12), муносибати (50%) ва адади даҳии (0,5). Мақсади онҳо муқоиса намудани як миқдор бо миқдори дигар мебошад. Чунин муқоисакуниҳо муносибати қисмҳоро бо адади бутун, муқоиса намудани ду ашёи тамоман гуногун ё дигаргунӣ дар ашё дар муқоиса бо ҳолати авваларо дар бар мегиранд.

Таносуб адади воҳидро ба мазмун мегузаронад ва аҳамияти онро бештар аён месозад. Масалан, аудитор метавонад мушоҳида кунад, ки дар ташкилоти аудитшаванда 500 ҳолати ҳозир набудани кормандон дар моҳи гузашта ба қайд гирифта шудааст. Ба ҳар ҳол маънои нишондиҳандаи мазкур то даме пинҳон аст, ки бо миқдори чашмдошти ҳозир набудан дар кор муқоиса нашавад. Вобаста ба он ки ин адад чӣ гуна хоҳад буд (50000 ё 50), муҳимияти ошкоршавии миқдори бадастовардаи аудитор муайян карда мешавад.

Усули муқоиса намудан бо роҳи истифодаи таносуб (кэффисиентҳо)-ро бо мақсадҳои зерин истифода бурдан аз аҳамият дур нест:

- муқоисаи натиҷаҳои воқеӣ бо натиҷаҳои чашмдошт;
- инъикос намудани маълумоти ошкоргардида дар мазмуни ҳисобот;
- мушоҳида намудани тағйирёбии вақт;
- муайянсозии дараҷаи мутобикат ба меъёрҳои муқарраргардида.

Вақте ки аудитор камшавӣ ё афзуншавии миқдорро дар таносуби муайян мушоҳида кардан мехоҳад, $\bar{y}$ таносуби фоизиро ҳамчун қиёси миқдори аввала истифода мебарад. Масалан, агар шумораи ҳолатҳои дар кор ҳозир набудан аз 500 то 600 зиёд шуда бошад, дар ин сурат, таносуби фоизӣ ба 20 фоиз (500:600) меафзояд. Ба монанди ин, агар он то 1500 ҳолат (аз миқдори аввала 3 маротиба зиёд) афзун гардад, афзуншавӣ 300 фоизро ташкил мекунад.

Дар сурати истифода намудани ин усул эҳтиёткорона амал кардан лозим аст, то ин ки боварӣ ҳосил шавад, ки гурӯҳҳои бо роҳи таносубҳои гуногун муқоисашавандаро умуман муқоиса кардан мумкин бошад. Масалан, аудитор метавонад тасдиқ кунад, ки фоизи кормандони дар кор ҳозирнабуда аз меъёри барои муассисаҳои ҳукуматӣ муқаррарнамуда танҳо дар сурате ду маротиба меафзояд, агар департаменти мазкур бо департаментҳои дигар бо чунин таносуб муқоиса карда шавад.

Афзалиятҳои асосии таносуб муносиб ва оддӣ будани он аст. Онҳо манфиатнокии аудиторро дар муқоиса намудани натиҷаҳои воқеӣ бо натиҷаҳои чашмдошт дастгирӣ менамоянд.

Афзалиятҳои истифода намудани таносуб (коэффициентҳо) дар муносиб ва оддӣ будани он аст. Онҳо равшан ва ба ҳама ошно мебошанд, ҳисоб кардани онҳо низ осон аст.

Камбудихоии истифода намудани таносуб (коэффициентҳо) аз истифодаи нодурусти онҳо бармеоянд. Новобаста ба он ки ҳисоб намудани таносуб ба ҳама маълум ва осон аст, ҳамеша эҳтимолияти ба хато роҳ додан ҳангоми ҳисоб кардани онҳо ё нодуруст шарҳ додани онҳо вучуд дорад.

3.3 Шарҳ (таҳлил)-и тақсим намудани маълумот (нишондиҳандаҳо)

Тақсим намудани маълумот одатан бо нақшаҳо (диаграмаҳо хатҳо) ифода меёбад, ки маъноии бузургҳои ивазшавандаро мефаҳмонад.

Усули тақсим намудани маълумот ҳангоми гузарондани аудит ва тартиб додани ҳисобот бо мақсадҳои зерин истифода мешавад:

- муайян намудани он ки оё амалисозии (ичроӣ) тағйирёбандаи барнома ба меъёрҳои муқарраргардида ҷавобгӯӣ ҳаст ё не;
- таҳлили дигаргуниҳои имконпазир барои арзиши хавф;
- муайян намудани он ки оё интихоби анҷомдодашуда тамоми маҷмӯро ифода менамояд ё не.

Қор бо маълумоти миқдорӣ донишно, ҳеч набояд, донишҷӯи усулҳои асосии таҳлили омори талаб менамояд. Чунин дониш имкон медиҳад, ки маркази маълумот, тағйирёбии он муайян карда шуда, се андозаи оддитарини маълумоти миқдории барои самаранок будани аудит аҳамияти муҳимдошта қайд карда шаванд. Дар сурати шарҳ додани маҷмӯи маълумот ба андозае, ки ба маркази маълумот (андозаи миёна, медиана ва мода) ишора мекунад, диққати асосӣ дода мешавад.

Дар ин сурат нишондиҳандаҳои зерин истифода мешаванд:

- **нишондиҳандаи миёнаи арифметикӣ:** андозаи бештар истифодашаванда, барои осон шудани қорамон мо онро «нишондиҳандаи миёна» ном мекорем. Нишондиҳандаи миёна ҳамчун ҳосили ҷамъии бузургҳои ба воҳиди бузургҳои он тақсимшуда муайян карда мешавад;

- **нишондиҳандаи миёнаи геометрӣ (бузургии миёна):** мафҳуми мазкур вақте истифода мешавад, агар бузургҳои, ки мо воҳиди миёнаи онро муайян карданем, вазни гуногун дошта бошанд;

- **медиана:** вақте мо нишондиҳандаҳоро (мушоҳидаҳоро) аз хурдтарин ба самти қалонтарин тасниф мекунем, воҳиди дар маркази чунин маълумот мавҷудбуда ҳамчун «медиана» ифода меёбад. Агар миқдори мушоҳидаҳо чуфт бошад, медиана ҳамчун бузургии миёнаи ду бузургии ҳамшафат ҳисобида мешавад.

- **мода:** бузургии бештар такроршаванда дар маҷмӯи маълумот буда, ба он ишора мекунад, ки мушоҳидаҳои асосӣ дар қучо бештар ҷамъ оварда шудаанд.

- **спреди маълумот (нишондиҳандаҳо):** доираи байни воҳиди камтарин ва зиёдтарин.

Тақсим намудани маълумот одатан бо нақшаҳо (диаграммаю хатҳо) ифода меёбад, ки воҳидҳои бузургиҳои тағйирёбандаро нишон медиҳад. Маълумоти омории шарҳдиҳандаи тақсимшавии маълумот метавонад ҳангоми гузарондани аудит ва тартиб додани ҳисобот барои таҳлил ҳамчун воситаи пуриқтидор хизмат кунад.

Аудитор тақсимшавии маълумотро барои он ки баъзе хусусиятҳои ташкилоти аудитшавандаро дарк кунад ё дар сурате, ки миқдори зиёди нишондиҳандаҳои миқдорӣ (аз як сарчашма зиёдтар) ҷалб шудаанд, нишондиҳандаҳои воқеиро бо нишондиҳандаҳои эҳтимоли муқоиса кунад, омӯхта метавонад. Масалан, агар дар доираи барномаи ҳукумати ваколатҳо оид ба расондани ёрӣ ба шахсони даромади камдошта мавҷуд бошанд, аудитор метавонад тақсимшавии даромадро дар байни гирандагони кумак омӯзад, то ин ки муайян карда тавонад, ки оё даромади онҳо ба меъёри муқарраргардида мувофиқ аст ё не.

Афзалиятҳои истифодаи усули шарҳдиҳии тақсим намудани маълумот аз имкониятҳои муқоиса кардани нишондиҳандаҳои воқеӣ бо нишондиҳандаҳои эҳтимоли вақте ки миқдори зиёди нишондиҳандаҳои миқдорӣ (аз як сарчашма зиёдтар) ҷалб шудаанд, иборат аст.

Камбудии истифодаи усули шарҳдиҳии тақсим намудани маълумот дар он аст, ки истифодаи он мушкил буда, барои ин усул дониши махсус талаб карда мешавад.

3.4. Таҳлили регрессивӣ

Таҳлили регрессивӣ аз техникае иборат мебошад, ки он барои арзёбии сатҳи дорои ду бузургии гуногуни тағйирёбандаи бо ҳам алоқаманд кор бурда мешавад, масалан, ҷӣ тавре, ки ҳаракати нақлиёт ба обу ҳаво ё қисмати рӯз вобаста мебошанд.

Аксарияти таъминоти барномавӣ айнаи ҳол воситаҳои анҷом додани таҳлили регрессивиро дар бар мегиранд. Ҳангоми истифода намудани усули мазкур ҷалб кардани мутахассисони соҳаи таҳлили регрессивӣ мувофиқи мақсад мебошад.

Таҳлили регрессивӣ бо мақсади иҷро намудани амалҳои зерин истифода мешавад:

- барои санҷидани муносибатҳои мутақобилаи эҳтимолан доимӣ нигоҳдошташаванда (дар сурати мавҷуд будани маълумоти оморӣ);

- барои муайян намудани воҳидҳои (нишондиҳандаҳои) ғайриоддӣ, ки ба муносибатҳои мутақобилаи оддӣ байни ду бузургии тағйирёбанда мувофиқ нестанд;

- барои тахминҳои ба муносибатҳои мутақобилаи пештар вучуддошта асосёфта;

- барои таъсис додани модели амалҳои ташкилоти аудитшаванда.

Таҳлили регрессивӣ бо мақсадҳои зерин истифода шуда метавонад:

- санҷидани мавҷудияти вобастагии ба фикри мо вучуддошта (масалан, вобастагии байни молҳои ба савдои чакана воридшаванда ва афзуншавии сатҳи музди миёна);

- муқаррар намудани вобастагии байни бузургиҳои тағйирёбанда, ки он мавҷудияти натиҷаи алоҳидаро шарҳ дода метавонад (масалан, оё миқдори корхонаҳои дар ноҳияи мазкур азнавташкिल्шуда ба ҳиссаи одамони дар он зиндагикунанда бо сатҳи дахлдори дониш аз музди меҳнати миёна дар ноҳия, ба сатҳи рушди нақлиёт ё имтиёзҳои андоз мувофиқанд ё не);

- муқаррар намудани ҳолатҳои ғайриоддӣ, ки аз доираи воҳидҳои чашмдошт берун мебароянд (масалан, мо қайд мекунем, ки шиддатнокии ҳаракати нақлиёт дар роҳ хеле ба вақти қорӣ ва умуман шаҳр вобаста аст, ба истиснои маҳаллаи X, ки аҳолии он асосан шахсони пиронсол мебошанд).

Техникаи мазкур хусусан дар он ҳолатҳое муфид аст, ки вақте мо бо якчанд бузургии тағйирёбанда сару қор дорем ва таъсири онҳоро ба ҳамдигар бояд арзёбӣ кунем. Дар ҳар гуна ҳолат мо бояд кӯшиш кунем, ки ҳама бузургиҳои тағйирёбандаро муайян кунем. Дар мисоли овардаамон аён аст, ки бузургиҳои тағйирёбандаи дигар низ мавҷуданд, ки ба ҳаракати нақлиёт таъсир мерасонанд (масалан, бастанӣ роҳҳои дигар бо сабабаи таъмир, гузарондани чорабиниҳои калони варзишӣ ё фарҳангӣ дар назди он роҳ) ё баъзе натиҷаҳо метавонанд тасодуфӣ ё худсарона муайян шуда бошанд ва бо бузургии тағйирёбанда ягон муносибат надошта бошанд (масалан, зиёд ё кам шудани шиддати ҳаракати нақлиёт дар роҳ, ки пас аз тағйир ёфтани ҳукумат дида мешавад, метавонад ба ивазшавии ҳукумат ягон муносибат надошта бошад).

Афзалиятҳои таҳлили регрессивӣ аз имконияти истифодаи он дар марҳилаи омӯзиш иборат мебошад.

Камбудии таҳлили регрессивӣ маҳдуд будани иқтидорро дар марҳилаи тартиб додани ҳисобот дар бар мегирад.

Истифодаи нодурусти усули мазкурро баъд бидуни таҳлили муфассали такрорӣ ошкор намудан мушқил мешавад.

Ҳатто дар сурати дуруст истифода намудани таҳлили регрессивӣ, муносибати мутақобила метавонад нодуруст шарҳ дода шавад.

3.5. Таҳлили хароҷот ва натиҷа (ТХН);

Таҳлили хароҷот ва натиҷа омӯзиш вобастагии байни хароҷоти лоиҳа ва фоидаи ба дастовардашуда/зарари расондашударо дар бар мегирад, дар сурате, агар ҳам фоида/зарар дар ин маврид ифодаи молиявӣ дошта бошанд.

Мақсади таҳлили хароҷоту натиҷаҳо дар он аст, то ки муайян карда шавад, ки даромади объект, барнома ё лоиҳа аз хароҷоти барои онҳо сарфшуда зиёданд ё не. ТХН-ро бо мақсадҳои зерин истифода бурдан мумкин аст:

- муқоисаи хароҷот ва даромади умумӣ, агар ҳар ду бузургӣ маълум бошанд ё онҳо барои арзёбии оқилона имкон диҳанд;

- муқоиса намудан бо хароҷоти қарори ба ин монанд, агар даромади ба дастовардашуда ҳамчун бузургии доимӣ қабул карда шавад.

Усули таҳлили хароҷоту даромад барои иҷро намудани амалҳои зерин истифода шуда метавонад:

- барои боварӣ ҳосил намудан, ки таҳлили аз ҷониби ташкилоти аудитшаванда анҷомдода ба стандарти касбӣ ҷавобгӯй аст;

- барои муқоиса намудани хароҷоту даромад, вақте ки онҳо маълум мебошанд ё аниқ муайян карда мешаванд;

- барои муқоиса намудани хароҷоти сарчашмаҳои ба ин монанд (ташкilotҳо, барномаҳо ва ғайра) ба шарте, ки даромад ҳамчун бузургии доимӣ қабул карда шавад.

Таҳлили хароҷот ва натиҷаро масалан, ҳангоми гузарондани аудити лоиҳаи сохтмони роҳ, барои муқоиса намудани хароҷоти сохтмони роҳ бо андозаи даромади умумие, ки аз сохтмони мазкур дар назар аст (коҳиш додани сарфи вақт барои роҳ, сарфа намудани сӯзишворӣ, фоидаи иқтисодии дар натиҷаи сохтмони роҳи нав барои шаҳрҳо ё деҳаҳо пайдо мешавад ва ғайра). Агар таҳлил дуруст анҷом дода шуда бошад, дар он чун қоида на танҳо хароҷоту фоидаи аён (ва нисбатан осон андозашаванда), инчунин хароҷоту фоидаи нисбатан мушкил ошкоршаванда (ва мушкил андозашаванда) масалан, аз ҷиҳати иҷтимоӣ ва экологӣ ба назар гирифта мешаванд.

3.6. Таҳлили самараи иқтисодӣ яке аз намудҳои таҳлили хароҷот ва натиҷа ҳисобида мешавад.

Таҳлили самараи иқтисодӣ аз омӯзиши вобастагии байни хароҷоти лоиҳавӣ ва натиҷаи умумӣ иборат аст, ки он ҳамчун арзиши воҳиди

маҳсулот ифода ёфтааст. Дар сурате, ки таҳлили хароҷоту натиҷаҳо ба мо имкони муқоиса намудани хароҷоту фоидаи алтернативаҳои гуногуни барнома ро медиҳад, таҳлили самарайи иқтисодӣ ба ҷустуҷӯи воситаҳои нисбатан муносиби иҷрои мақсади гузошташуда ва /ё ҳаҷми ниҳоии маҳсулот дар муқоиса бо хароҷот вобаста мебошад.

Афзалияти усули таҳлили хароҷоту натиҷаҳо дар он аст, ки усули мазкур ҳангоми истифодаи чунин техникае пешниҳод мегардад, ки тавассути он ҳатто он хароҷоту натиҷаҳои андозагирӣ ё арзёбии пулиашон душвор ба муодилаи муайян намудани самара дохил шуда метавонанд.

Камбудии усули таҳлили хароҷоту натиҷаҳо дар он аст, ки он барои андозагирии хароҷоти маҷмӯӣ, ба монанди андозагирии даромад (дар соҳаи иҷтимоӣ, тандурустӣ, ҳифзи муҳити зист ё амният) номуносиб мебошад.

3.7 Таҳлили ҷараёни корӣ ва коммуникатсионӣ

Яке аз намудҳои таҳлили фаъолияти ташкилот тасвири нақшавӣ дар бораи он мебошад, ки қарорҳо дар кучо, чӣ гуна ва кай қабул мешаванд ва маълумот ё мавод аз як воҳиди сохторӣ (ё як шахс) ба дигарӣ чӣ тавр пешниҳод мегардад. Расмиёти маҷмӯӣ ё ҷадвали «вазнин» аксар вақт метавонад чунин тарҳи нақшавӣ дошта бошад, ки аудитор фаҳмида тавонад, чаро кор маҳз бо чунин усул анҷом дода шудааст.

Нақшаҳои ба ин монандро дар аксар мавридҳо ҳангоми гузарондани дигар намудҳои аудит (аудити молиявӣ ва аудити мутобиқат) дар марҳилаи банақшагирии аудити самаранокии харҷ намудани маблағи давлатӣ истифода мебаранд. Инчунин онҳо баъзан вақт дар марҳилаи гузарондани омӯзиш ва марҳилаи тартиб додани ҳисобот истифода мешаванд.

Усули таҳлили ҷараёни корӣ ва коммуникатсионӣ барои дарк намудани он истифода мешавад, ки ташкилот ё низоми муайян чӣ тавр амал мекунад, махсусан вақте ки объекти аудит аз бисёр вазоратҳо, сохторҳо ё пайдарҳамии мушкили амалҳо иборат мебошад.

Бо роҳи инъикос намудани нақшаи пайдарҳамии (ҷараёни) амалҳо мушоҳидакунанда беҳтар дарк менамояд, ки ҳақиқатан ташкилоти аудитшаванда дар чӣ гуна ҳолат қарор дорад. Шакли ҷадвалӣ (нақшавии) пешниҳод намудани маълумот имкон медиҳад, ки ҳам мушкилоти мавҷуда ва ҳам мавҷудияти имконияти беҳбуд бахшидан ба ҳалли онҳо ошкор карда шаванд.

Шаклҳои гуногуни нақшаҳо (ҷадвалҳо)-ро бо мақсадҳои гуногун истифода бурдан мумкин аст. Масалан, нақшаи назорати дохилии ба

низом воридгардида барои муайян намудани ҷиҳатҳои заифи низоми мазкур кумак расонда метавонад. Нақшаи ҷараёни истеҳсоли метавонад амалхоро ҳангоми истеҳсол, интиқол ва нигоҳдории мол ё пешниҳод намудани хизматрасонӣ инъикос кунад, инчунин камбудиро, такроршавӣ, ҷиҳатҳои осебпазир ва батаъхирандозиро ошкор менамояд. Нақшаи пешниҳод намудани маълумот ҳаҷм ва намудҳои қарордодҳои як вазорат ё ташкилотро ба дигарӣ инъикос намуда, ҳамин тариқ ҳангоми таҳлили зарурати беҳтар кардани муносибатҳои мутақобила ё ҷараёнҳои коммуникатсионӣ кумак мерасонад.

Афзалияти асосии нақшаҳо дар он аст, ки барои амиқ дарк намудан имкон дода, ҷӣ тавр амал намудани ҷараёни мазкурро пурра тасвир менамояд ва он махсусан ҳангоми аудити барномаҳои ҳукумати, ки барои омода ё пешниҳоди ҳаҷми зиёди маълумот (мол ё хизматрасонӣ), ба мисоли мурочат барои қарзҳои бебозгашт ва ҷубронпулӣ муфид мебошад.

Норасоии усули **таҳлили ҷараёни корӣ ва коммуникатсионӣ** дар он аст, ки аудиторро то ба сатҳи муфассалгардонӣ оварда мерасонад ва он барои аудиторони анҷомдиҳандаи назорати дохилӣ қобили қабул мебошад. Ба назар гирифтани лозим аст, ки дар сурати оғоз намудани тартибдиҳии нақшаҳо масъалаҳои нисбатан муҳим (тасвири васеъ) шояд аз аҳамият дур монанд.

Гарчанде ки нақшаҳо аксар вақт сатҳи назарраси муфассалгардониро таъмин менамоянд, онҳо ҳамеша ҳатман тасвири содакардашударо инъикос мекунанд.

3.8. Сохтакорӣ ва тарҳсозӣ

Сохтакорӣ тарҳи математикиро якҷоя бо маълумоти воридшаванда истифода мебарад, то ин ки «ҳолати воқеии» низомро монанд карда нишон диҳад ва пешгӯӣ кунад, ки низоми мазкур ҷӣ тавр ба тағйироти имконпазир воқуниш зоҳир менамояд.

Сохтакорӣ ва тарҳсозӣ метавонанд ҳамчун калиди муайянкунандаи хароҷоту фоидаи лоиҳа хизмат намуда, унсури марказии ақида оид ба самаранокии харчи маблағ бошанд. Масалан, ҳукумати маҳаллӣ барномаи эмгузарониро бар зидди дарди ханозир (свинка), ки ба тарҳсозии эпидемиологии ҳолат дар сурати паҳн шудани ин беморӣ асос ёфтааст, амалӣ намуд. Самаранокии барнома дар сурати сар задани паҳншавӣ ба талафоти эҳтимоли вобаста мебошад.

Усули сохтакорӣ ҳамчун воситаи ҷамъовари маълумот дар рафти аудит бо мақсадҳои зерин истифода мешавад:

- арзёбии беғаразии тарҳе, ки ташкилоти аудитшаванда барои қабул намудани қарори муҳим истифода мебарад;

- дар сурати гирифтани ҷавоб ба саволи «чӣ мешавад, агар?», таъсири масъалаи баррасишаванда оид ба гузарондани аудит ва тавсияҳои пешниҳодгардида.

Афзалиятҳои усули сохтакорӣ аз ҷавобҳои имкониятҳои таъмин намудани таҳлили саволи «чӣ мешавад, агар?» ва арзиши нисбатан ками он дар муқоиса бо арзиши аудите, ки аудитор дар маҳал мегузаронад, бармеоянд.

Камбудии усули сохтакорӣ дар мушкилии техниकी он ифода меёбад. Маълумоти воридшаванда ва тарҳи математикӣ шояд бо мушкилот рӯ ба рӯ шаванд, бинобар он натиҷаи чунин тарҳ ҳамеша объекти пешниҳодҳо мебошад, ки эҳтимол зери танқид қарор гирад, аз ин рӯ усули мазкур таҳлил воситае нест, ки ба мушоҳидаҳои муайяни аудиторӣ оварда мерасонад. Инчунин он воситаи тартиб додани ҳисобот шуморида намешавад.

Усули баррасишаванда хусусан якҷоя бо усулҳои дигари ҷамъоварӣ ва таҳлили маълумот метавонад ҳамчун воситаи пурзӯри омӯзиш бошад.

3.9 Таҳлили мазмуни маълумоти босифат

Ҳангоми гузарондани аудити самаранокӣ мо аксар вақт бо миқдори зиёди ҳуҷҷатҳо – файлҳо, ҳисобот, ҳуҷҷатҳои техникӣ, протоколи ҷаласаҳои парламентӣ ва ғайра дучор мешавем, ки дорои маълумоти зарурӣ мебошанду он маълумот метавонанд дар ҷараёни гузарондани аудит ҷавобҳои муфид ва пурмазмунро ба саволҳои дорои аҳамияти назаррас таъмин намоянд.

Тахмин меравад, аудитороне, ки кӯшиши таҳлили мазмун кардаанд, бояд марҳилаҳои зеринро риоя намоянд:

1. Дар хусуси истифодаи таҳлили мазмун қарор қабул кунанд, яъне баррасии ҳолатҳои мушаххасро қатъ карда, таҳлили муназзами онро оғоз намоянд.

2. Муайян кунанд, ки кадом мавод бояд ба таҳлили мазмун дохил карда шаванд.

3. Воҳидҳои таҳлилро муайян кунанд.

4. Категорияҳои рамзониро таҳия кунанд.

5. Ба мавод рамз монанд.

6. Маводро таҳлил намуда, шарҳ диҳанд.

Усули **Таҳлили мазмуни маълумоти босифат** дар ҳолатҳои зерин истифода мешавад:

- дар марҳилаи банақшагирӣ:

- барои муайян намудани мақсади барнома;
- барои шарҳи намудҳои гуногуни фаъолият дар доираи барнома;
- дар марҳилаи банақшагирӣ;
- барои муайян намудани натиҷаҳои манфӣ ва мусбати барнома.

Чамъбасти хулосаҳое, ки дар натиҷаи тадқиқоти зикргардида ба даст оварда шудаанд, метавонанд ба арзёбии пурзӯри таъсири самараи барномаи мазкур табдил ёбанд.

Афзалияти усули **Таҳлили мазмуни маълумоти босифат** дар он аст, ки он метавонад барои ба даст овардани мушоҳидаҳои аудиторӣ дорои сатҳи баланди боэътимодӣ боис гардад.

Ба воситаи он ҳаҷми зиёди маводи хаттиро баррасӣ намуда, ба таҳлилгарон дар муайян намудани соҳаҳои муҳими тадқиқот ёрӣ расондан мумкин аст. Усули **Таҳлили мазмуни маълумоти босифат** инчунин барои тасдиқ намудани усулҳои дигари таҳлил истифода шуда метавонад.

Норасоии усули **Таҳлили мазмуни маълумоти босифат** дар он аст, ки ҳарҷоти он метавонад зиёд бошад ва вақти зиёдро гирад.

Дар ин сурат се омилро ба назар гирифтани лозим аст:

1) Муайян намудани тасвияҳое, ки ба таври боэътимод ба онҳо рамз мондан мумкин аст, баъзан вақт расмиёти хеле мушкил ва такроршаванда мебошад, ки вақти зиёдро мегирад ва қариб ҳамеша боиси он мегардад, ки ба ақиб баргашта, баъзе ҳуҷҷатҳоро якҷанд маротиба аз сари нав хондан лозим аст.

2) Таҳия намудани дастур оид ба рамзгузорӣ, омодагии мутахассисон ва назорат намудани кори онҳо метавонад вақти бисёрро гирад.

3) Рамз мондан ба ҳаҷми зиёди маводи хаттӣ метавонад дилгиркунанда бошад ва боиси ба хатоҳо роҳ додан ҳангоми рамзмонӣ ва зарурати назорат намудани сифати иҷрои корҳо гардад.

Таҳлили далелҳо дар асоси усулҳои баррасишуда бояд ба мазмуни ҳисобот оид ба аудит таҳким бахшида, инчунин барои хулосаи тавсияҳои минбаъда, ки дар асоси онҳо тақлифҳои дар ҳисобот мавҷудбуда пешниҳод шудаанд, замина ба вучуд орад.

Ҳангоми таҳия намудани далелҳои аудиторӣ бояд маълумоте чамъ оварда шавад, ки он барои таҳкими хулосаҳо (натиҷаҳо) оид ба ҳар як мақсади алоҳидаи аудит кофӣ бошад.

Аудитор бояд саҳми далелҳои алоҳидаро барои ноил гардидан ба мақсадҳои аудит муайян кунад. Дар аксарияти ҳолатҳо аудитор ба арзёбии (ақидаи) худ умед мебандад.

Хулоса оид ба аудит ва ақидаю асосноккунии муҳим, ки ба чунин хулосаҳо асос меёбанд, аз ҷониби роҳбарияти болоӣ баррасӣ мегарданд.

Хулосаҳои дар асоси натиҷаи расмиёти таҳлилий баровардашуда чунин мақсад доранд, ки ба хулосаҳои пештар ифодашуда таҳким бахшанд, инчунин соҳаҳоеро ошкор намоянд, ки анҷом додани расмиёти иловагиро талаб мекунанд. Давраҳои банақшаگیرӣ ва гузарондани аудит бояд кафолат диҳанд, ки хулосаҳои ҷамъбастии дар охири ҷараёни аудит баровардашуда ҳатман ба ду меъёри зерин ҷавобгӯй бошанд:

- хулосаҳо ба мақсади аудит, ки дар барномаи аудит қайд шудаанд ва ҷонибдорӣ гадидаанд, мувофиқанд;

- хулосаҳо дар асоси далелҳои кофӣ, эътиборнок ва боэътимоди аудиториӣ дар марҳилаи гузарондани аудит ба дастоврадашуда бароварда шудаанд.

ХУЛОСА

Дар Дастурамали мазкур мо усулу техникаи барои таҳлили далелҳо истифодашавандаро дида баромадем, ки онҳоро барои таҳия намудани маълумоти аудиторӣ ва ташаккулдиҳии хулосаҳо оид ба мақсади аудит истифода мебаранд. Барои санҷидани кифоягии далелҳо онҳоро таҳлил намудан лозим аст.

Усулҳои гуногун мавҷуданд, ки аз ҷониби аудиторон мутобиқи меъёрҳои талабшаванда кор бурда мешаванд. Таҳияи маълумот муқоисаи шарту меъёрҳо, таҳлили сабабҳои дур шудан аз меъёрҳо ва самарай (оқибатҳои) фарқиятҳои дар байни шартҳо ва меъёрҳо мавҷудбуда, инчунин ақидаҳоро оид ба мақсади аудит, ки дар марҳилаи банақшаگیرӣ гузошта шудаанд, дар бар мегирад. Ин амал барои ба даст овардани натиҷаҳои устувори аудиторӣ мутобиқи меъёрҳои зарурӣ ва тартиб додани ҳисоботи пурмазмун мусоидат менамояд, ки он мақсади ниҳоии супориши аудиторӣ ҳисобида мешавад.

